

Makten över livet

En foucauldiansk läsning av folkhemmet

Lunds universitet
Statsvetenskapliga institutionen

STVA21
VT10
Handledare: Sofie Gustafsson

Abstract

Detta arbete syftar till att studera diskursen kring folkhemmet genom att ta avstamp i Foucaults teorier om biopolitiken. Genom att formulera dessa teorier som ett konkret analysverktyg ämnar arbetet studera hur den sociala politiken kan förstås som en specifik form av maktutövning. Det huvudsakliga fokuset kommer att ligga på utsagoplanet. Arbetet kommer att visa hur representationen av den sociala politiken centrerades kring försörjningens problematik, samt hur denna formulerades som ett såväl individuellt som politiskt och samhällsekonomiskt problem. Arbetet kommer också att visa hur en rad subtila tekniker och mekanismer för maktutövning formulerades som ett sätt att neutralisera denna problematik.

Nyckelord: folkhemmet, Foucault, biopolitik, socialpolitik, governmentality

Antal ord: 7891

DAVIES. This is your house, is it?

Pause

ASTON. I'm in charge.

DAVIES. You the landlord, are you?

ur *The Caretaker* av Harold Pinter.

Innehållsförteckning

1 Inledning	1
1.1 Syfte och frågeställning.....	1
2 Teori.....	3
2.1 Den foucauldianska makten.....	3
2.2 Maktteknologi.....	4
2.2.1 Biopolitikens objekt	5
2.2.2 Biopolitikens metoder och tekniker	5
2.2.3 Den biopolitiska makten	6
2.3 Biopolitiken och governmentality.....	7
3 Metod.....	9
3.1 Avgränsning.....	9
3.1.1 Representationer av diskursen.....	10
3.2 Analyspunkter	10
4 Analys.....	12
4.1 Befolkningen och biopolitiken.....	12
4.2 Diskursens möjlighetsvillkor.....	12
4.2.1 Otrygghetens problematik	13
4.2.2 Statskontraktet	15
4.3 Biopolitikens tekniker och mekanismer.....	16
4.3.1 Försäkringar	16
4.3.2 Arbetslöshetspolitik	17
5 Slutsats.....	20
5.1 Diskussion.....	21
5.1.1 Distanserande och vidgande	21
5.1.2 Förhållandet till marknaden	22
6 Referenser	24

1 Inledning

Varför kom staten, i och med folkhemstanken, att bli den svenska medborgarens konstanta följeslagare ”från vaggan till graven” (Bennich-Björkman & Blomqvist 2008 s. 17)? Frågan har kanske nästan kommit att bli en icke-fråga; eller åtminstone en fråga, så att säga refererande till sig själv. Visserligen kan vi se folkhemmet som socialdemokratins realiserade projekt, eller som statens erkännande av sitt sociala ansvar (Bennich-Björkman & Blomqvist 2008 s. 17 ; Berge 1995 s. 10). Men i slutänden har vi kanske likväl inte ställt frågan varför *staten* har kommit att få en sådan betydelse längs hela livets linje. Inför en sådan fråga tycks oss Michel Foucaults teorier närmast ofrånkomliga.

Tidigare forskning kring folkhemmet tycks i många avseenden lagt fokus antingen på de aktörer som bedömts som centrala samt vilka motiv och intentioner som legat bakom deras handlande – SAP kan här nämnas – eller på de ekonomiska förhållanden som varit rådande – såsom den höga arbetslösheten eller lågkonjunkturen (Junestav 2001 s.6f, 13; jfr Misgeld et al. 1989; Thullberg & Östberg 1994; Lewin 2008). Vi vill inte här förringa sådana perspektiv, men menar att en *foucauldiansk* läsning av folkhemstanken innebär ett något annorlunda fokus – ett fokus som utgår från Foucaults begrepp *governmentality*.

1.1 Syfte och frågeställning

Vad Foucault tycks mena med *governmentality*, är hur synen på staten och dess styre, såsom det växt fram sedan 1700-talet, kommit att anta en viss naturlighet och självklarhet – kort sagt, hur styret kommit att anta en viss rationalitet (Foucault 2009 s. 106, 108f). När man således talar om staten och dess styre är det utifrån vissa referenspunkter vilka tas för givet (Foucault 2009 s. 109). Vad en analys av statens styre således handlar om är att analysera det sätt på vilket man talar om statens styre – om att analysera styrets rationalitet – samtidigt som det innebär att söka avsäga sig från föreställningar om dessa referenspunkters naturlighet och självklarhet. Det innebär att vara uppmärksam på det sätt på vilket en viss specifik idé om styret görs möjlig, såväl som de historiska förlopp som begränsar det möjliga fält inom vilket sådana idéer formuleras:

A rationality of government will thus mean a way or system of thinking about the nature of the practice of government (who can govern; what governing is; what or who is governed), capable of making some form of that activity thinkable and

practicable both to its practitioners and to those upon whom it was practised.
(Gordon 1991 s. 3)

Det är utifrån detta uppsatsen formulerar sitt övergripande syfte. Vad vi således mer specifikt avser göra är att studera den förvaltning av "livet" som växte fram i folkhemstanken, genom att studera den som en form av maktutövning inom en övergripande idé eller rationalitet avseende statens styre.

Anledningen till att vi studerar den sociala politiken som sådan är att den är så intimt förknippad med folkhemstanken som idé (Lewin 2008 s. 30; Blomqvist 2008 s. 240; Esping-Andersen 1994 s. 86). Att söka förstå hur man inom folkhemstanken såg på staten och dess styre anser vi därför rimligen bör fokusera på denna sfär av statens styre. Det är även med detta i åtanke som vi med denna högst foucauldianska läsning av folkhemstanken väljer som huvudsakligt analysverktyg, Foucaults teorier kring *biopolitiken* (se Foucault 1980 s. 179)¹. Med detta begrepp avses hur staten, genom en rad olika specifika mekanismer och tekniker, söker reglera befolkningen. Hur – från att ursprungligen ha varit det privata eller kyrkligas sfär – "livet" blir föremål för en statlig förvaltning (Foucault 2008 s. 221; Foucault 1980 s. 178f).

Det är alltså här vår huvudsakliga frågeställning utkristalliserar sig. Hur kan man förstå den socialpolitiska diskursen kring folkhemmet som en konkret form av kunskap-makt? Utifrån denna övergripande frågeställning har vi utvecklat några mer specifika frågeställningar. Hur talade man om statens roll och dess förhållande till befolkningen – och då främst inom ramen för den sociala politiken? Hur formulerades problem och lösningar inom ramen för den sociala politiken? Samt vilka sociala praktiker kan vi se som resultat av detta?

¹ Termen biopolitik verkar initialt något förvirrande, men används av Foucault i stort sätt ekvivalent med termen biomakt. Det är som en specifik form av maktutövning som vi avser begreppet. (Foucault 1980 s. 175).

2 Teori

Hur biopolitiken alltså måste förstås är som en specifik form av maktutövning riktad mot befolkningen (Foucault 2008 s. 220; Foucault 1980 s. 35, 175). På vilket sätt yttrar sig denna maktutövning? Mer precist, hur bör – mer övergripande – makten, så som Foucault beskriver den, förstås? Samt, hur relaterar detta till biopolitiken som maktutövning? Att studera makt utifrån ett foucauldianskt perspektiv, innebär att göra vissa avsteg från traditionella tillvägagångssätt. Det innebär att vara medveten om att en foucauldiansk förståelse av makten för med sig vissa metodiska mementon.

2.1 Den foucauldianska makten

Mer specifikt är det möjligt att identifiera tre huvudsakliga punkter på vilka en foucauldiansk förståelse av makten skiljer sig från en mer traditionell maktdefinition. För det första verkar makt *genom* snarare än *mot* kunskap (Collier 2009 s. 81). För det andra medför en foucauldiansk maktförståelse att aktörers betydelse generellt nedskrivs (Foucault 2008 s. 41). För det tredje bör inte makt sökas i någon underliggande materiell struktur, exempelvis som spegelbild till produktionsförhållanden (Foucault 1980 s.119f; Foucault 2009 s.2). Den foucauldianska maktdefinitionen ifrågasätter således en syn på makten som något som kan besittas, som kan ägas och kontraktualiseras bort, vare sig det är av en individ, parti, klass eller dylikt (Foucault 2008 s. 42; Foucault 1980 s. 119f).

Givet dessa metodiska klargörande avseende en foucauldiansk förståelse av makten, hur bör den då studeras? Om makten inte kan härledas tillbaks till en aktörs motiv och intentioner eller till materiella, ekonomiska, strukturer, var bör den då sökas?

Enligt ett foucauldianskt perspektiv är det snarast i studiet av diskurser makt framträder. Inom diskursen fastställs kunskap, vad som är vetbart (Bergström & Boréus 2009 s. 312). Här fastställs vad som är sant/falskt, normalt/onormalt samt önskvärt/icke önskvärt (Bergström & Boréus 2009 s. 311; Foucault 2009 s. 46, 57). Det är således här vi ser maktens konstituerande verkan. Makt och kunskap förutsätter varandra; på ett växelverkande sätt utvecklar, befäster och konstituerar de varandra (Foucault 2009 s. 78f; Winther Jørgensen & Philips 2000 s. 20f).

Det även inom diskurserna subjektpositionerna och deras inbördes förhållanden bestäms (Bergström & Boréus 2009 s. 310). Vad som avses med

detta är hur subjekt skapas och ordnas inom diskurserna samt ges sin makt enbart inom dessa. Detta återknyter till vad vi sade om aktörernas marginella betydelse inom den foucauldianska förståelsen av makten (Bergström & Boréus 2009 s. 311f). Det återknyter vidare till hur makt inte bör ses som något som kan besittas av enskilda aktörer annat i den mån de vid en given tidpunkt intar en viss subjektposition i diskursen. Således är kanske inte exempelvis Per Albin Hansson som person av något större intresse annat än att han intar en viss subjektposition i folkhemsdiskursen. Det är utifrån dessa klargöranden vi ifrågasätter ett studium av exempelvis samhällseliga förändringar baserade på enskilda nyckelpersoners motiv och intentioner.

För att klargöra några saker, är det här en bred förståelse av begreppet diskurs som används, såtillvida att vi i enlighet med Foucaults definition även inkluderar sociala praktiker (Bergström & Boréus 2009 s. 309, 314). Utöver att inkludera utsagor om verkligheten, är det alltså av intresse vilka formella institutioner - såsom exempelvis lagtexter, försäkringar eller skolor - som utgör element av diskursen (Bergström & Boréus 2009 s. 308f, 314). Vi kommer kontinuerligt i arbetet använda oss av denna foucauldianska förståelse av begreppet diskurs.

Det förefaller oss alltså som om svaren på de frågeställningar vi uttryckte i inledningen bör sökas i *diskursen* kring folkhemmet. Att analysera det sätt på vilket man talade om staten och den sociala politiken bör således göras inom ramen för den foucauldianska förståelse av begreppet diskurs samt dess koppling till makt vi här redogjort för.

2.2 Maktteknologi

Vi söker i detta avsnitt destillera fram vårt huvudsakliga analysverktyg, biopolitiken. Vi har i ovanstående avsnitt preciserat hur makt på ett generellt plan enligt en foucauldiansk läsning bör förstås. Men för att använda biopolitiken som ett konkret analysverktyg tycks det oss nödvändigt att följa Foucaults analytiska uppdelning av makten i vad han kallar maktteknologier – av vilka biopolitiken utgör en (Foucault 2009 s. 24n; Foucault 2008 s. 225).

Hur bör då begreppet maktteknologi förstås? Foucault är mycket vag på denna punkt och en pluralism av tolkningar av begreppet florerar (jfr Collier 2009 s.103n; Kalm 2008 s. 69; Hewitt 1983 s. 69). Utifrån vår tolkning bör det ses som en beteckning på den övergripande logik utifrån vilken en serie heterogena tekniker för maktutövning samordnas. Detta är dock en högst teoretisk renodling och riskerar som sådant att förbli en något klumpig approximation av ett högst subtilt och komplext begrepp. Det är snarare genom kontinuerliga och konkreta exemplifieringar vi hoppas kunna mejsla fram en mer ingående förståelse av begreppet. Detta ämnar vi göra genom att jämföra de tre maktteknologier Foucault identifierar.

Utöver biopolitiken återfinns i den foucauldianska litteraturen ytterligare två maktteknologier verksamma i det moderna samhället (Foucault 2009 s. 107); dels vad han kallar suveränens maktteknologi, dels den disciplinära maktteknologin (Foucault 2009 s. 36)². Vi kommer att kontrastera dessa tre former av teknologier mot varandra för att klargöra begreppet maktteknologi i allmänhet och biopolitiken som sådan i synnerhet. Vad vi ämnar visa är dels hur dessa tre teknologier riktar sig mot olika *objekt*, dels hur de utnyttjar olika *metoder* (eller *tekniker*) för maktutövning mot dessa objekt. Det bör här dock påpekas hur olika tekniker ”tillhörande” olika teknologier kan samverka (Foucault 2009 s. 107; Foucault 2008 s. 226f), varför följande redogörelse – i vilken de tre teknologierna presenteras närmast som idealtyper – kan te sig något artificiell, ehuru pedagogisk.

2.2.1 Biopolitikens objekt

Biopolitiken utmärker sig alltså från övriga två maktteknologier avseende *objektet* för maktutövning. Vad biopolitiken intresserar sig för är befolkningen, eller mer specifikt, befolkningen som *population* (Foucault 2008 s. 220; Foucault 2009 s. 42f). Detta i bjärt kontrast till den disciplinära maktteknologin, som riktar sig mot enskilda individer och kroppar, samt suveränens maktteknologi vars makt utövas mot dess undersåtar (Foucault 1980 s. 35, 174f; Foucault 2008 s. 225).

Detta innebär att populationen i och med biopolitiken får en egen *identitet*, skiljd från ett kollektiv av individer (Foucault 2009 s. 42). På detta vis bildar kollektiv av individuella fenomen – såsom sjukdomar, dödsfall, födslar etc – karakteristika för populationen. Biopolitikens intresse är således faktorer som sjukdom, mortalitet, nativitet, livslängd, handikapp, ålderdom, bostadssituation och svält (Foucault 2008 s. 220f; Foucault 2009 s. 42; Foucault 1980 s. 35, 180).

2.2.2 Biopolitikens metoder och tekniker

Biopolitiken som maktteknologi skiljer sig också från övriga två avseende dess *metoder* för maktutövning. Det tycks instruktivt för den att verka på avstånd (Foucault 2009 s. 45). Till skillnad från den disciplinära maktteknologin vars tekniker söker avskilja, övervaka och kontrollera enskilda individer och kroppar strävar inte biopolitiken efter en sådan totaliserande form av maktutövning (Foucault 2009 s. 45). Vad dock biopolitiken och disciplinen har gemensamt är att de metoder för maktutövning de nyttjar inte nödvändigtvis har någonting med lagar eller juridikens språk att göra (Foucault 1980 s. 182; Foucault 2008 s. 50).

²Kalm identifierar här istället fyra ”former av makt” bestående av suveränen, disciplinen, governmentality och den liberala makten (Kalm 2008 s. 69). Detta kan jämföras med Foucaults ”triangel” i *Security, Territory, Population* bestående av suveränen, disciplinen och ”governmental management” (Foucault 2009 s. 107).

Dessa är enligt Foucault helt och fullt suveränens sfär – lydnad inför lagen är både suveränens mål och medel (Foucault 2009 s. 98).

Att studera makten över ”livet” kan således inte begränsas till den relativt smala makt lagen utgör (Foucault 1980 s. 180f). Därmed inte sagt att vi inte ser en viss ”samverkan” såtillvida att makten över livet även kan ta sig formen av juridiska texter och lagar (Foucault 1980 s. 181). För att exemplifiera, att – som vi ska återkomma till i uppsatsens senare delar – den obligatoriska sjukförsäkringen från 1947 lagfästes, tar inte bort från det faktum att dess syfte var huvudsakligen att reglera befolkningen i enlighet med biopolitikens logik.

2.2.3 Den biopolitiska makten

Överlag framstår alltså både disciplinens och suveränens former för maktutövning – till skillnad från biopolitiken – som tämligen binära. Lagen förbjuder och disciplinen påbjuder (Foucault 2009 s. 46f). För en hel populationen blir dock ett sådant binärt maktutövande meningslöst (Foucault 2009 s. 71f). Populationen kan endast regleras såtillvida att enskilda individers beteende och handlande i någon mån kan påverkas. Det är detta vi avser när vi menar att biopolitiken verkar på avstånd. Det är så att säga genom att påverka det som påverkar populationen som den reglerande makten kan utövas (Foucault 2009 s. 71f). Enskilda individers sexualitet är exempelvis enbart av intresse för biopolitiken såtillvida att den har en effekt på populationens nativitet ³(Foucault 1980 s. 174f). Detta innebär inte nödvändigtvis att se biopolitiken som agerande *genom* disciplinen. Biopolitiken har sina egna tekniker; såväl ekonomiska styrmedel som direkta kampanjer tillhör dess arsenal (Foucault 1980 s. 183). Det är förstås som nämndes tidigare dock fullt möjligt att se en viss ”samverkan” dem emellan (Foucault 2009 s. 226f). För att exemplifiera denna samverkan kan fattigvården nämnas. Denna kan kanske visserligen ses som en biopolitikens lösning på ett specifikt *populationsproblem* – den del av befolkningen som saknar möjligheter till försörjning (Junestav 2001 s. 33f) – men skulle säkerligen vid närmare granskning även visa sig vara genomsyrad av disciplinär makt:

Vi har alltså att göra med en makt som har tagit kontroll över både kroppen och livet, eller om man så vill, över livet i allmänhet, där kroppen är den ena polen och befolkningen den andra. (Foucault 2008 s. 229)

Det är alltså mot den andra av dessa poler vårt intresse i denna uppsats riktar sig.

Vi har nu specificerat biopolitiken som en maktteknologi genom att kontrastera den mot disciplinen och suveränen. Avsikten med att klargöra biopolitiken som en specifik maktteknologi är att det möjliggör en viss analytisk skärpa. Det är genom att klargöra det teoretiska ramverk inom vilket makten bör

³ Sexualiteten är ju vidare av intresse såtillvida att den utgör en av de punkter i vilken biopolitikens och disciplinens makttekniker så att säga strålar samman (Foucault 2008 s. 227).

studeras som det blir möjligt att kunna identifiera specifika tekniker och mekanismer för maktutövning som *delar* av en övergripande teknologi; att kunna sätta dem i ett sammanhang. Således kan vi exempelvis se hur användandet av försäkringar eller fattigvård kan anses utgöra konkreta tekniker för maktutövning inom ramen för biopolitiken, eller hur övervakning och inspärning utgör ständigt återkommande exempel på makttekniker tillhörande disciplinen (Foucault 2009 s. 5, 36, 46; Foucault 1980 s. 174f). För att använda biopolitiken som konkret analysverktyg anser vi det dock nödvändigt att specificera ytterligare några av dess egenheter och unika karaktärsdrag.

2.3 Biopolitik och governmentality

När vi i inledningen sade att vi ämnade studera biopolitiken som en form av maktutövning inom ramen för den idé om statens styre som utgjorde folkhemstanken, föreslog vi en intim koppling dem emellan. Det vill säga mellan denna moderna idé om statens styre – governmentality – och biopolitiken (Foucault 2009 s. 104, 106; Foucault 2010 s. 21)⁴. Vad detta för med sig är vissa metodologiska hänsynstaganden avseende studiet av biopolitiken som vi hittills förringat. Mer specifikt tycks det oss som om Foucault – visserligen baserat på sina studier av utvecklingen i Europa generellt och alltså inte explicit Sverige – menar att såväl biopolitiken som governmentality ständigt måste förhålla sig till *marknaden*, med vilken avses vissa naturliga ekonomiska processer staten inte bör inkräkta på, men samtidigt måste garantera genom en väl avvägd intervention (Foucault 2009 s. 352f; Foucault 2010 s. 16, 30ff, 68). Vad detta alltså tycks handla om är hur en idé om det *naturliga*, antar formen av en statens motpol mot vilken styret ständigt kommer att mätas (Foucault 2009 s.48, 353). På detta sätt sker alltså en intern inskränkning av biopolitikens reglering; staten får (och bör) reglera, men enbart så länge den gör så med hänsyn till marknaden och dess *natur* (Foucault 2009 s. 352f; Foucault 2010 s. 65, 68). Det är enligt oss utifrån detta vi måste förstå hur Foucault betraktar *säkerhet* som biopolitikens huvudsakliga instrument för maktutövning (Foucault 2009 s. 108):

The fundamental objective of governmentality will be mechanisms of security⁵; or let's say, it will be the state intervention with the essential function of ensuring the security of the natural phenomena of economic process or processes intrinsic to population. (Foucault 2009 s. 353).

Begreppet *säkerhet* såsom vi förstår det innebär inte ett avsteg från biopolitikens huvudsakliga principer, men preciserar samtidigt hur biopolitiken så att säga kan

⁴Dess natur är vi dock inte i position att fullkomligt redogöra för.

⁵ Kanske är det inte – givet ovanstående diskussion – särskilt konstigt att Foucault vid samma tillfälle som han introducerar begreppet governmentality även ersätter begreppet reglerande makt med begreppet säkerhet (Collier 2009 s. 86F, 88; jfr Foucault 2008; Foucault 2009).

”verka på avstånd”, och kan nyttja tekniker högst subtila i sin verkan. Hur biopolitiken ständigt förhåller sig till den natur som utgör både dess begränsning och dess syfte. Det kanske mest slående exemplet, åtminstone inom den ekonomiska sfären, anser vi vara *försäkringar*. Är det inte här vi finner den kanske mest sinnrika formen för maktutövning inom de ramar som här målats upp? En reglering, som utan intrång på ekonomins naturliga processer söker neutralisera vad som i populationen såväl som i ekonomin självt, hotar dessa processer (Foucault 2009 s.47; Foucault 2008 s. 221, 225).

3 Metod

Vi ska här försöka kort sammanfatta vårt teoretiska resonemang och försöka utifrån detta klargöra vår frågeställning samt vår metod. Vårt syfte såsom vi formulerade det i inledning var att göra en analys av folkhemstanken som en specifik idé om statens styre. Sådantillvida vore det förstås möjligt att likna en sådan vid en idé- eller ideologianalys (Bergström & Boréus 2009 s.151). Mer specifikt vore det möjligt att tänka sig såväl funktionell idéanalys som kritisk ideologianalys som lämpliga metoder (Bergström & Boréus 2009 s. 156, 157f).

Men som vi nämnde i inledningen innebär en foucauldiansk läsning av folkhemstanken en något annorlunda ingång. Som vi nämnde tidigare är det framförallt ett annorlunda sätt att se på makt som med en sådan läsning anammas – ett maktperspektiv som fokuserar på språket och diskursen som skapare av verkligheten. Där exempelvis den kritiska ideologianalysen syftar till att blottlägga en underliggande ”sanning” bakom språket, ser inte diskursanalysen denna distinktion (Bergström & Boréus 2009 s. 306, 327). Om – som vi nämnde tidigare (se rubrik 2.1) - det är *inom* diskursen det vetbara, det sanna bestäms, är det primära intresset vid en diskursanalys hur det verkliga, det sanna *skapas* snarare än hur det *döljs* (jfr. Foucault 2010 s. 36f) . Således råder här ingen diskrepans mellan hur man talar om verkligheten och verkligheten i sig (Bergström & Boréus 2009 s. 306, 326). När vi således säger att vi ämnar använda begreppet biopolitik som analysverktyg avseende en konkret form av maktutövning inom ramen för folkhemsdiskursen ,är det inte som en (enbart) förtryckande form av maktutövning vi analyserar den. Det handlar inte om att så att säga kvantifiera makten mot något slags objektiva mått på frihet. Snarare handlar det om att beskriva hur denna form av maktutövning möjliggjorts och tagit sig uttryck genom den ständiga påminnelsen att saker alltid hade kunnat vara annorlunda (Neumann 2007 s. 36).

3.1 Avgränsning

Det förefaller oss alltså som om det är mot diskursen kring folkhemstanken vår analys torde rikta sig. Det är dock här nödvändigt att precisera analysens avgränsningar. Vi har valt att avgränsa analysen på två sätt.

För det första avser vi inte att göra en uttömmande analys av hela folkhemstanken såsom Foucaults begrepp *governmentality* implicerar. Vi har här

valt att fokusera på vad vi anser vara ett högst väsentligt och avseende folkhemstanken tillämpligt analysverktyg, nämligen biopolitiken. Det vore förstås tänkbart att såväl suveränens som disciplinens maktteknologier skulle kunna tjäna som relevanta analysverktyg inom ramen för folkhemmets governmentality (Foucault 2009 s. 106f).

För det andra är det inte en fullständig diskursanalys vi här ämnar göra, det vore en allt för monumental uppgift – framförallt gäller detta en diskursanalys av foucauldianska mått enligt devisen ”läsa allt, studera allting” (Neumann 2007 s. 51). Snarare handlar det om vad vi skulle vilja kalla en diskurs*inventering*, en slags sondering av terrängen, över en högst begränsad tidsperiod. Således har vi valt några, vad som kan kallas, ”monument” inom den tidiga folkhemdiskursen, utifrån vilka vi hoppas kunna peka på intressanta ingångar och möjliga läsningar av folkhemstanken. Med ”monument” avses texter av särskild vikt för diskursen såtillvida att de haft ett visst genomslag och/eller utgått från betydande subjektpositioner (Neumann 2007 s. 49).

3.1.1 Representationer av diskursen

Vi har således valt texter för analys på grundval av deras ställning som monument. Mer specifikt har vi valt att lägga vårt fokus på texter skrivna av dels Per Albin Hansson, ordförande för SAP 1925-46 och statsminister 1932-46 (Gustafsson 2010a). Dels Gustav Möller, partisekreterare för SAP 1916-40 och socialminister 1924-26, 1932-38 och 1939-51 (Gustafsson 2010b). Vårt huvudsakliga fokus kommer att ligga på *Sverige åt svenskarna* samt *Folkhemmet, medborgarhemmet*, skrivna av Per Albin Hansson. Texter av Gustav Möller inkluderar *Hela folket i arbete*, *Regeringens anti-krispolitik* samt *Kampen mot arbetslösheten – Hur den förts och hur den lyckats*, och kommer tillsammans med Socialvårdskommitténs betänkande VII angående sjukförsäkring (SOU 1944:15) samt sekundärlitteratur kring ämnet att användas för att etablera en bredare förståelse av diskursen. Sekundärlitteraturen har huvudsakligen använts för att finna de centrala texterna och subjektpositionerna i diskursen, samt för att identifiera sociala praktiker associerade med denna.

3.2 Analyspunkter

Utifrån vår bearbetning och tolkning av Foucaults teorier kring biopolitiken har vi utvecklat tre utgångspunkter för vår analys. Vad vi mer konkret kommer att göra i vår analys är:

Att – på utsagoplanet, det vill säga i de centrala texter vi valt ut – identifiera det objekt som föremål för statligt styre som specifikt kan anses tillfalla

biopolitiken som maktteknologi. Detta objekt utgörs av befolkningen – eller mer specifikt befolkningen som population (Foucault 2009 s. 42; Foucault 1980 s. 35f). Mer konkret kan sägas att det handlar om att identifiera hur man talade om populationen som något annat än endast ett kollektiv av individer, av enskilda kroppar eller undersåtar, utan som något som innefattande biologiska och ekonomiska aspekter med sina egna regelbundenheter och karakteristika (Foucault 1980 s. 35f; Foucault 2009 s. 74, 351). Det innebär också att identifiera detta objekt som föremål för den form av statliga makt vi ovan specificerat som biopolitiken.

Att analysera det sätt på vilket detta objekt uttrycks som föremål för statligt styre; på vilket sätt det utgör ett problem; samt på vilket sätt lösningar till detta problem formuleras – kort sagt, diskursens möjlighetsvillkor (Bergström & Boréus 2009 s. 331).

Att identifiera de metoder för maktutövning relaterat till de båda övre punkterna och som specifikt kan anses tillhöra biopolitikens huvudsakliga tekniker och instrument. Här kommer även att inkorporeras en översikt över folkhemsdiskursens sociala praktiker. Då främst lagar stiftade som på ett tydligt sätt kan kopplas till biopolitiken.

4 Analys

Dispositionen av analysen kommer här att följa de analyspunkter som uppställdes i metoddelen.

4.1 Befolkningen och biopolitiken

Vad vi här ämnar göra är att identifiera hur befolkningen framstår som objekt för biopolitikens tekniker, det vill säga en specifik typ av maktutövande som ämnar reglera denna.

Vad vi syftar till här är att utläsa den representation av befolkningen som ges av Per Albin Hansson i det tal i vilket folkhemstanken först formuleras. Följande citat, i vilket den vision av folkhemmet, medborgarhemmet som Hansson formulerar, kontrasteras mot bilden av 20-talets Sverige, anser vi vara belysande i detta avseende:

Här råder visserligen en formell likhet, likheten i politiska rättigheter, men socialt sett består ännu klassamhället och ekonomiskt råder fåtalets diktatur. (Hansson 1948 s. 152).

Vad vi vill belysa med ovan citat är hur man inom folkhemsdiskursen talade om befolkningen som något som innefattande sociala aspekter. Vad som i denna redogörelse förefaller särskilt intressant är hur även det sociala och det ekonomiska framträder som föremål för politiskt intresse. Hur även det som så att säga hör livet till måste beaktas inom medborgarhemmet. Denna representation av befolkningen anser vi knappast begränsad till detta tal, som vi ska se är det en högst repetitiv utsaga (Hansson 1948 s. 147; Möller 1934 s. 22). Här framträder alltså befolkningen som ett objekt för statligt styre mot vilket även biopolitikens tekniker kan riktas.

4.2 Diskursens möjlighetsvillkor

Innan vi går in på hur biopolitiken tagit sig uttryck härvid, bör vi kort redogöra för diskursens möjlighetsvillkor. Det handlar om att identifiera *hur* biopolitikens tekniker kommit att framstå som applicerbara på befolkningen inom ramen för folkhemsdiskursen; det vill säga om att identifiera vad som inom diskursen

uttrycks som ett problem och som kan relateras till den specifika form av makt vi benämner biopolitiken. Denna uppgift anser vi dock egentligen vara tvådelad såtillvida att det – utöver att utröna representationen av det huvudsakliga *sociala* problemet – även handlar om att utröna hur detta problem kommit att formuleras i en politisk kontext, det vill säga som föremål för *statligt* intresse.

4.2.1 Otrygghetens problematik

I citatet i föregående stycke uttrycktes det huvudsakliga sociala problemet som varande det bestående klassamhället, en utsaga som emellanåt återkommer (se Möller 1936 s. 82f; Hansson 1948 s. 154, 159f). Vi anser dock diskursen huvudsakliga möjlighetsvillkor snarare vara *otryggheten*:

För arbetarna inom industri, handel, sjöfart etc. är det icke i första hand inkomstens knapphet, som gör sinnet tungt och oroligt. Arbetaren har fått lära sig försakelsens konst. Han kan finna sig i att avstå från åtskilligt av vad livet har att bjuda. Han skulle kunna känna sig relativt lycklig även under torftiga förhållanden blott han visste, att den knappa inkomsten var säker, att han för sig och de sina hade det nödvändiga icke blott för dagen och morgondagen utan också framgent. Men han vet av erfarenhet att existensen är otrygg, att det en vacker dag kan uppstå stockningar i näringslivet, att fabriker nödgas slå igen, att arbetsstyrkan icke kan sysselsättas. Arbetslöshet står ständigt som en hotande möjlighet, och krisåren ha lärt att arbetslösheten kan bli årslång, ja mer än så. (Hansson 1948 s. 147).

Sverige är alltjämt ett klassamhälle, där de stora massorna leva i betryck och otrygghet. (Hansson 1948 s. 143).

Utsagan om otryggheten som ett centralt problem ter sig vid en översikt av diskursen som ständigt återkommande – såväl explicit som implicit – vilket vi anser torde framgå utifrån flertalet av de citat som längre fram kommer att redovisas (Hansson 1948 s. 148, 157f, 152)-

Hur kan man utifrån biopolitiken förstå denna idé om *otryggheten*? Det tycks oss som om otryggheten mer specifikt relaterar till arbetslöshetens problem; eller kanske ännu mer specifikt, *försörjningens* problem – även otryggheten vid exempelvis sjukdom och ålderdom inkluderas här (Hansson 1948 s. 148, 157f, 152). Vore det alltså inte möjligt att utifrån biopolitiken förstå denna idé om otryggheten som existerande precis i skärningspunkten mellan ekonomin och vad man skulle kunna kalla det biologiska livet? Otryggheten är således såväl ett problem relaterat till livet – hur människor ska klara försörjningen – som det, *av samma skäl*, är ett samhällsekonomiskt problem. Vad vi menar här är hur staten, till följd av sitt intresse för befolkningens försörjning, på ett direkt sätt tar i beaktande ”livet”.

Att betrakta detta som en form av maktutövning kan möjligtvis te sig något kontraintuitivt. Som exempel kan nämnas följande uttalande i Berges redogörelse för de sociala försäkringarnas uppkomst i början på 1900-talet:

Staten *erkände* sitt ansvar för att skapa en ekonomisk grundtrygghet och förebygga att de som levde av sin arbetsinkomst blev blottställda. (Berge 1995 s. 10, vår kursiv).

Men som vi nämnde i uppsatsens inledande delar bör inte makt betraktas som något (enbart) förtryckande (Winther Jørgensen & Philips 2000 s. 20f). När vi alltså påpekar hur försörjningens problem relaterar till livet, och *just därför* är ett politiskt och samhällsekonomiskt problem, är det för att betona att detta förhållande inte bör ses som en naturlag, som en från ovan given *rättighet* hittills förringad av staten. För att här återknyta till Foucault är det tydligt hur livets inträde på den politiska och samhällsekonomiska sfären som en historisk process inte bör ses som kampen om *rätten* utan som utövandet av en specifik makt (Foucault 1980 s. 178f, 182):

Människan förblev i årtusenden detsamma som hon var för Aristoteles: ett levande djur med förmåga att skapa sig en politisk existens; den moderna människan är ett djur med en politik där dess liv som levande varelse står på spel. (Foucault 1980 s. 179f).

Givet dessa teoretiska förhållningspunkter torde följande citat från Gustav Möller avseende regeringens arbetslöshets- och anti-krispolitik vara belysande:

Därest staten på ett mindre energiskt sätt hade ingripit, så hade många tiotusental vegeterat på kontantunderstöd eller på goda vänner, släktingar och fattigvården.” (Möller 1934 s. 22).

Vi behöver här inte närmare söka svara på frågan om *varför* ”livet” - i form av försörjningens och arbetslöshetens problematik – inom folkhemsdiskursen formulerats i denna politiska kontext. Vad som för vårt vidkommande är relevant är hur försörjningen vid inkomstbortfall till följd av arbetslöshet, sjukdom, olycka och ålderdom etc formuleras som ett politiskt och samhällsekonomiskt problem, och således utgör det fält på vilket biopolitikens tekniker kan appliceras.

Avslutningsvis ytterligare två citat – den här gången från Per Albin Hansson – belysande för den diskursiva kontext vi redogjort för ovan:

Land skall med lag byggas. Men det första nödvändiga hos oss är varken nya lagar, strängare straffbestämmelser eller mera polis. Det är istället den positiva gärningen till lindrande av dagens nöd och därefter ett allvarligt försök att lösa det lika aktuella som stora problemet om tryggandet av vårt folks framtida försörjning. (Hansson 1948 s. 187)

Den stora uppgiften för ärlig demokratisk politik är, såsom redan sagts, att göra vårt land till det goda medborgarhemmet, med tryggad existens för dem, som där bygga och bo, med allas samverkan för gemensamt bästa. (Hansson 1948 s. 160).

4.2.2 Statskontraktet

Vi har här översiktligt skisserat diskursens möjlighetsvillkor; åtminstone såtillvida biopolitiken berörs. Vi skulle dock vilja ta upp en angränsande fråga vi anser vara av viss relevans rörandes förhållandet mellan medborgaren och staten:

Vet arbetaren att han även under de tider, då han icke kan beredas arbete, kan något så när hålla borta nöden från hemmet, skall det komma över honom en känsla av trygghet, av rotfasthet, som endast kan verka befruktande på samhällskänslan. (Hansson 1948 s. 148).

Givet diskussionen ovan förefaller det onekligen intressant hur statens sociala ansvar formuleras som något reflexivt. Hur, genom ett statligt ansvar inför livet, man inger medborgarna en känsla av ansvar inför samhället. Rose & Miller – skrivandes i Foucaults anda – ser i välfärdsstaten själva förkroppsliggandet av en sådan idé om ömsesidiga ansvar och förpliktelser avseende det sociala (Rose & Miller 1992 s. 192). Det tycks oss också som om denna idé om ömsesidigt ansvar och plikt ständigt återkommer i folkhemsdiskursen:

Men omvårdnad alstrar hemkänsla, rättvisa förjagar bitterhet och skapar förtroende, meddelaktighet föder medansvar och samhörighetskänsla. (Hansson 1948 s. 144).

Det tycks oss alltså som om det huvudsakliga möjlighetsvillkor som återfinns i diskursen och som specifikt kan hänföras till biopolitiken, utgörs av otryggheten. Mer specifikt representeras denna som otryggheten avseende försörjning, vilket således konstituerar denna otrygghet som ett problem specifikt relaterat till ”livet”, formulerat i en högst politisk kontext. Det är utifrån detta vi kan förstå otryggheten som det huvudsakliga föremålet för biopolitikens makttekniker – vilket vi ska återkomma till i nästa stycke.

Denna läsning av diskursens möjlighetsvillkor är förstås högst tentativ – även med vår begränsning till biopolitiken i åtanke. Det är förstås tänkbart att en mer djuplodande och ingående diskursanalys av folkhemsdiskursen hade fört fram en något annorlunda och kanske mer nyanserad bild av dess möjlighetsvillkor. Detta sagt anser vi dock vad vi hittills kunnat utläsa äga en viss tyngd.

Innan vi går vidare till nästa del av analysen skulle vi dock vilja kommentera en punkt vi finner vara av ett visst intresse i sammanhanget. Vi har specificerat hur otrygghetens problem i mångt och mycket utgör försörjningens problem och att detta till stor del kan härledas ur hotet om *arbetslösheten*. Vad vi även anser oss kunna utläsa är hur detta hot om arbetslösheten ständigt emanerar från *marknaden*:

Men var ligger det fel i det ekonomiska maskineriet, som hotade samhällskroppen med förlamningens svåra sjukdom? - Ja, var eljes skulle det kunna ligga än i den otyglade privatkapitalismens *system*? (Möller 1936 s. 68, kursiv i original).

I själva verket hotas svenska folket icke av någon annan fara än den en otuktad och otyglad kapitalism utgör. Om den får regera, så ha vi nästa kris över oss säkert som ett brev på posten. (Möller 1936 s. 81).

Vi ska inte här närmare utveckla detta men anser det vara en betydande del av diskursens möjlighetsvillkor varför vi här valt att nämna det. Som vi även ska återknyta till i uppsatsens avslutande delar anser vi detta förhållande till marknaden ha en viss betydelse för biopolitikens utövande inom folkhemstanken.

Vad vi ovan sökt göra är att visa hur diskursens möjlighetsvillkor genom positionerandet av försörjningens problem i en politisk kontext skapat ett fält för applicerandet av biopolitikens tekniker och mekanismer. Vi menar inte att försörjningens problem med folkhemstanken för första gången dök upp inom den politiska sfären – exempelvis blev viss fattigvård obligatorisk redan 1918 (Junestav 2001 s. 33). Vad vi snarare menar är att detta inte bör ses som ett sakernas naturliga tillstånd, och att det således är relaterat till det speciella förhållande mellan kunskap och makt som redogjordes för i uppsatsens teoridel. I följande avsnitt ska vi mer specifikt söka utröna hur denna makten över livet formulerats utifrån diskursens möjlighetsvillkor, samt vilka sociala praktiker vi utifrån detta kan identifiera.

4.3 Biopolitikens tekniker och mekanismer

Vi ska i detta avsnitt visa vilka huvudsakliga former för maktutövning inom sfären för biopolitiken som utkristalliserades ur den övergripande problematik vi redogjorde för i det föregående avsnittet. Vad som specificerades i ovanstående avsnitt – utöver försörjningsproblemet centralitet – var hur detta problem, och otryggheten associerad därmed, tycks emanera från marknaden, eller rättare sagt, från den otyglade kapitalismen (Möller 1936 s. 68).

4.3.1 Försäkringar

Lösningen på denna problematik så som den formuleras i diskursen tycks oss relativt återkommande:

I arbetslöshetsförsäkringen se vi ett medel att häva denna otrygghetskänsla. [...]
Liksom arbetslöshetsförsäkringen syftade de av den socialdemokratiska regeringen framlagda förslagen till förbättring av *olycksfalls – och sjukförsäkringen* och till införande av *moderskapsförsäkring* till att öka känslan av trygghet hos de medborgargrupper, för vilka avbrott i den jämna arbetsinkomsten verkar mest förstörande. (Hansson 1948 s. 147f, kursiv i original).

Denna utsaga tycks oss någorlunda återkommande hos Per Albin Hansson men är mer sparsam hos Möller (Hansson 1948 s. 147f, 157f; Möller 1938 s. 44).

Sekundärlitteraturen på området tycks dock styrka bilden av *försäkringar* som en betydande del av det tidiga 1900-talets socialpolitik (Junestav 2001 s. 39, 42, 44, 124f; Berge 1995 s. 13).

Som vi nämnde i teoridelen anser vi försäkringar vara en högst sinnrik teknik för maktutövning inom ramen för biopolitiken. Detta anser vi kunna tydligt belysas utifrån vad som ovan redogjorts för avseende folkhemsdiskursens möjlighetsvillkor. *Såttillvida att otryggheten är rotad i en försörjning beroende av marknaden, syftar försäkringar till att utan ingående kontroll eller extensiva ingrepp åtgärda denna otrygghet.* Som Junestav påpekar avseende 1913 års obligatoriska invaliditets- och ålderdomsförsäkring – folkpensionen – syftade denna till att så att säga *förebygga* fattigvården (Junestav 2001 s. 39). Genom försäkringar kan försörjningens problem så att säga *förhindras* från att bli ett problem, såväl privat som samhällsekonomiskt.

Ytterligare en punkt av intresse avseende de sociala försäkringarna är hur de, enligt Rose & Miller, kan ses som ett konkret exempel på det ömsesidiga sociala ansvar mellan befolkningen och staten som vi ovan visade på inom folkhemsdiskursen (Rose & Miller 1992 s. 196). Vad som dock kanske förefaller något paradoxalt härvid är användandet av *obligatoriska* försäkringar. Som Junestav påpekar rör det sig här om en ”tvångsförsäkring” av befolkningen (2001 s. 118), det vill säga ett *påtvingat* ”statskontrakt” av den sort Rose & Miller beskriver. Vi ska inte här uppehålla oss vid detta, men anser det belysande att citera något ur socialvårdskommitténs betänkande från 1944 angående en obligatorisk sjukförsäkring. I denna framgår tydligt hur anslutningen till de frivilliga försäkringarna varit otillräcklig (SOU 1944:15 s. 115). Men man får även en inblick i den makt över livet som utövas härmed:

Avgiftsbetalningen till sjukförsäkringen utgör ju för övrigt till väsentlig del endast en metod att på större delen av den försäkrades levnad utsprida ofrånkomliga utgifter och inkomstminskningar vid sjukdom. (SOU 1944:15 s. 124).

4.3.2 Arbetslöshetsproblematik

Som vi redan nämnt tycks oss otryggheten vara en central del av diskursens möjlighetsvillkor; åtminstone i den mån biopolitiken berörs. Vad vi också sett är hur denna idé om otryggheten i allt väsentligt tycks intimt förbunden med den otrygghet som en försörjning beroende av en marknad – på vilken arbetslösheten alltid hotar – utgör (Skogh 1963 s. 227; Hansson 1948 s. 157f, 185; Möller 1936 s. 81). Vi har redan kommenterat användandet av försäkringar som en teknik för åtgärdandet av denna otrygghet på både individuell och samhällsekonomisk nivå. Men vi tycker oss också kunna skönja några än mer subtila tekniker som vi här ämnar kort redogöra för, då vi anser de åtminstone i någon mån vara kopplade till biopolitiken.

Mer specifikt rör det sig här om den antikrispolitik som bedrevs av den socialdemokratiska regeringen och som beskrivs i texterna av Gustav Möller. Denna antikrispolitik dyker först upp i sin konkreta form i Per Albin Hanssons tal (vilka gavs innan socialdemokraterna hamnade i regeringsställning) (Hirdman 1994 s.185). Dock anser vi oss finna betydande kopplingar mellan utsagorna om denna antikrispolitik och diskursens möjlighetsvillkor såsom de relaterar till biopolitiken. Några punkter angående denna antikrispolitik anser vi vara av betydelse här.

Den kanske viktigaste – åtminstone i den mån vårt arbete berörs – var att den innebar en övergång från statliga så kallade nödhjulsarbeten till vad som benämndes beredskapsarbeten. Detta var som vi ska se av relativt stor betydelse (Skogh 1963 s. 225; Möller 1938 s. 6f). Beredskapsarbetena skulle – till skillnad från nödhjulsarbetena – verka på marknaden, med marknadsenliga löner (Skogh 1963 s. 225; Möller 1938 s. 5ff). Den åsyftade effekten härmed var att sätta köpkraft i händerna på den stora arbetarklassen, vilket i sin tur skulle stimulera efterfrågan i den övriga ekonomin (Skogh 1963 s. 225; Möller 1938 s. 5ff, 75):

En lönepolitik, som upprätthåller och förbättrar köpkraften, har inom sina naturliga gränser ingen annan effekt än att skapa en solid basis för ökad produktion, eftersom den möjliggör, att man kan sälja vad som produceras. (Möller 1936 s. 13).

Där en viktig poäng med nödhjulsarbetena var att så att säga stå utanför marknaden och inte ta i anspråk arbeten på den fria arbetsmarknaden, avsågs beredskapsarbetena istället – genom att producera saker det fanns en viss efterfrågan för – stimulera övriga marknaden (Möller 1938 s. 7, 33; Skogh 1963 s. 226).

Reservarbetena fingo icke konkurrera med arbeten, som kunde väntas bli utförda i den öppna arbetsmarknaden till dess löner. (Möller 1938 s. 7).

Fremst syftade man till att skapa beredskapsarbeten inom den sekundära kretsen, det vill säga konstruerandet av byggnader, vägar etc. Detta skulle i sin tur skapa efterfrågan i andra delar av ekonomin (Möller 1936 s. 13; Möller 1938 s. 75; Skogh 1963 s. 228).

Krispolitiken kan således sägas syftat till att åtgärda otryggheten genom att söka skapa arbeten på direkt såväl som på indirekt vis (Möller 1936 s. 13; Möller 1938 s. 75; Skogh 1963 s.227). För att återigen återknyta till diskursens möjlighetsvillkor tycks det oss som om att i den mån otryggheten var associerad med försörjningen fanns det i denna övergripande antikrispolitik en subtil men effektiv mekanism för att direkt åtgärda denna problematik. På samma sätt som försäkringarna tycks syftet alltså varit att åtgärda problemet med garanterad försörjning *innan* problemet så att säga uppstod privat eller samhällsekonomiskt.

När vi talar om den arbetslöshets- och antikrispolitik som beskrivits ovan, som en biopolitikens subtila mekanismer, avser vi hur man så att säga *genom* marknadens naturliga processer sökte reglera befolkningen.

[...] så gott som samtliga arbeten varit till synnerlig nytta för samhället, samtidigt som de givit de arbetslösa en människovärdig försörjning. (Möller 1936 s. 28)

Som sagt ska vi återkomma till detta förhållande till marknaden i uppsatsens avslutande delar men har här helt enkelt sökt visa hur även denna högst ekonomiska politik tycks oss genomsyrad av biopolitikens logik. En sista kommentar anser vi kunna belysa detta förhållande. En central del av de projekt som utgjorde beredskapsarbetena syftade till att förbättra den svenska bostadssituationen:

Den speciella ordning, som år 1935 genomfördes i syfte att förse barnrika familjer med rymliga bostäder till billiga hyreskostnader, hade en blandat arbetslöshetspolitisk och befolkningspolitisk motivering men har sin största betydelse därunder, att den förut vanliga trångboddheten för de stora familjerna börjat saneras, till gagn särskilt för barnen både ur hälsosynpunkt och moralisk synpunkt. (Möller 1938 s. 38).

De mångtusende bostadsförbättringarna hava skapat nya hem för familjer, som sammanlagt omfatta hundratusentals personer. Så bekämpar man effektivare än genom läkare och sjukhus folksjukdomar som reumatism och tuberkulos. (Möller 1936 s. 32f).

Här ser vi tydligt den komplexitet och subtilitet med vilken biopolitikens tekniker och mekanismer tog sig uttryck inom folkhemstanken.

5 Slutsats

Vi ska här söka sammanfatta våra resultat och svara på våra inledande frågeställningar. Vi bör återigen påpeka att vi – till följd av arbetets omfång – inte här kan ge en fullständig redogörelse för folkhemsdiskursen. Vi kan helt enkelt visa på de möjliga tolkningar och ingångar som följer på ett foucauldianskt analytiskt perspektiv. Återigen vill vi också påpeka att vårt syfte inte var att göra en övergripande analys av hela folkhemmets governmentality, utan att mer specifikt studera den förvaltning av ”livet” som växte fram i folkhemstanken som en form av maktutövning inom denna. Med detta sagt anser vi oss dock ha fog att ge några intressanta svar på de frågor vi i inledningen ställde.

I vår analys av diskursens möjlighetsvillkor tycks det oss som det huvudsakliga problemet relaterat till den sociala politiken formulerats som otrygghetens problematik. Och såtillvida att denna otrygghet är relaterad till försörjningens problematik, anser vi oss här kunna skönja det speciella förhållande mellan livet och staten som konstituerande det fält inom vilket den speciella makt över livet verkar, som Foucault i sina maktanalyser benämner biopolitiken. Detta fält utgör också vad som konstituerar förhållandet mellan staten och befolkningen. Hur, genom ett slags ömsesidigt ansvar, otrygghetens problematik så att säga neutraliseras på såväl individ- som samhällsnivå. De specifika sociala praktiker associerade härmed tycks främst – åtminstone inom den del av diskursen vi analyserat – anta formen av försäkringar, samt en aktiv statlig arbetslöshetspolitik (exempelvis genom beredskapsarbeten).

Det torde här rimligt att en bredare analys hade kunnat ge en djupare förståelse av alla de sätt på vilket makten över livet utövades inom folkhemmet. Vad vi beskrivit är snarast det centrala i diskursen såsom vi av redan nämnda skäl avgränsat den.

Vad vi i uppsatsen dock kunnat visa är hur ett vidgat maktperspektiv, och den avsaknad av fasta referenspunkter som följer härav, i viss mån möjliggjort ett annorlunda sätt att se. Ett sådant sätt att se handlar inte om att beskriva på vilket sätt (eller om) folkhemmets socialpolitik kan anses rationell, utan om *hur* den var så (jfr Foucault 2010 s. 35ff). Kanske bör vi här återigen påminna oss om att allt hade kunnat vara annorlunda (Neumann 2007 s. 36).

5.1 Diskussion

Vi skulle här vilja ge några avslutande kommentarer och ta upp ett par punkter för diskussion vi finner vara av intresse, men till följd av arbetets begränsade omfång endast kan ytligt beröra. Således bör kanske följande resonemang snarast ses som utgångspunkter för framtida forskning. Den första punkten rör hur, på ett mer övergripande plan, biopolitikens form tycks ha förändrats med folkhemstanken. Då vår studie dock är begränsad i tiden handlar det mest om att visa på vissa indikationer. Den andra punkten rör den biopolitiska maktens förhållande till marknaden. Vi har i uppsatsens analysdel berört denna punkt ytligt, men skulle vilja ge några avslutande kommentarer.

5.1.1 Distanserande och vidgande

Vi har redan tidigare i arbetet kommenterat att den statliga makten över livet knappast kan anses ha uppkommit med folkhemstanken. Vad vi snarare föreslår är hur folkhemstanken kom att i viss mån adoptera och modifiera de tekniker och mekanismer för maktutövning som redan var närvarande i samhället.

Vad vi avseende detta anser oss kunna skönja, är hur den biopolitiska makten till sin form och omfång med folkhemstanken innebar ett samtidigt *distanserande* och *vidgande*. Vad vi avser med detta är hur statens grepp om livet i syfte att garantera tryggheten kom att omfatta fler aspekter av det (Bennich-Björkman & Blomqvist 2008 s. 17). Där fattigvården huvudsakligen fanns till för de som inte hade någon annanstans att vända sig, tycks den makt över livet som vi i uppsatsen visat på betydligt mer omfattande (Junestav 2001 s. 32f). Inte så att folkhemstanken nödvändigtvis innebar ett avgörande brott i detta avseende; snarare handlar det om en relativt kontinuerlig utveckling sedan 1800-talets slut (Junestav 2001 s. 32f). Vi skulle dock vilja beskriva denna utveckling som ett slags maktens *vidgande*; åtminstone vad gäller denna biopolitikens makt över livet. Denna bild bygger visserligen främst på sekundärlitteraturen på området men tycks få visst stöd i diskursen. Som bekant är behovet av en mer omfattande socialpolitik en relativt repetitiv utsaga (Möller 1934 s. 22; Hansson 1948 s. 147f, 157).

Men vad vi alltså *samtidigt* anser oss se är hur denna ökade omfattning *inte* innebär att aktivt ingripa på händelsernas nivå. Snarare tycks det handla om att så att säga föregripa dem; att genom subtila men övergripande instrument reglera, kompensera, neutralisera vad som utmålats som ett problem (Foucault 2009 s. 45, 47). Kanske bör vi alltså se övergången från en behovsprövad fattigvård till en uppsättning försäkringar som just en distansering och vidgning av denna makten

över befolkningen, över livet? Några säkra slutsatser avseende denna utveckling kan vi dock inte ge; en mer longitudinell studie skulle här vara önskvärt.

5.1.2 Förhållandet till marknaden

Vi har genomgående i arbetet sett hur biopolitiken inom folkhemstanken ständigt tycks förhålla sig till marknaden. Det är från marknaden hotet mot försörjningen och således otryggheten tycks emana. Samtidigt tycks såväl användandet av försäkringar som den aktiva arbetslöshets- och antikrispolitik som Möller beskriver vara metoder att så att säga agera *med* marknaden. Visst innebar den Keynesianistiskt färgade antikrispolitiken ett visst mått av intervention på marknaden – exempelvis genom statligt skapade arbeten på den fria marknaden (Skogh 1963 s. 227; Möller 1938 s. 33; Junestav 2001 s. 42). Samtidigt tycks även en sådan intervention bunden av de ekonomiska processernas *natur*:

Den kan komma att betyda att man genomför en ekonomiskt motiverad rationalisering inom en industri i ett långsammare tempo än eljest skulle bli fallet, icke att man förhindrar en rationalisering. (Möller 1936 s. 70)

Vad som är ekonomiskt motiverat måste således respekteras och vad som är ekonomiskt motiverat tycks avgöras på marknaden.

Det förefaller oss alltså som om man även inom folkhemmets governmentality återfinner det specifika förhållande till marknaden vi utmålade i uppsatsens teoridel (se rubrik 2.3). Det tycks oss överlag som om marknaden knappast förlorat sin status som natur; som en sfär på vilken interventioner bör utövas med försiktighet, men där interventioner likväl är nödvändiga. Vi kan här påminnas oss följande citat av Gustav Möller:

I själva verket hotas svenska folket icke av någon annan fara än den en otuktad och otyglad kapitalism utgör. Om den får regera, så ha vi nästa kris över oss säkert som ett brev på posten. (Möller 1936 s. 81).

Kanske förefaller det oss som om denna idé om styret som utgör folkhemmet och den reglerande makt associerad därmed, i sitt förhållande till marknadens naturliga processer tett sig snarast *garanterande*. Således handlar det om att få marknaden att agera i enlighet med sin natur (Foucault 2009 s.45, 353). Som andra författare på området påpekat tycks inte folkhemstanken inneburi ett avgörande uppbrott med ”den liberala traditionen” (Esping-Andersen 1989 s. 230). Återigen har vi här endast kunnat visa på hur det inom diskursen tycks finnas visst fog för en sådan tolkning men att en mer ingående analys av folkhemmets governmentality får anses nödvändigt. Följande citat av Rose & Miller kanske dock kan vara relevant i sammanhanget:

Welfarism is not so much a matter of the rise of an interventionist state as the assembling of diverse mechanisms and arguments through which political forces seek to secure social and economic objectives by linking up a plethora of

networks with aspirations to know, programme and transform the social field.
(Rose & Miller 1992 s. 192).

6 Referenser

- Berge, Anders, 1995. *Medborgarrätt och egenansvar. De sociala försäkringarna i Sverige 1901-1935*.
- Bergström, Göran – Boréus, Kristina, 2009. *Textens mening och makt. Metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. Andra upplagan. Lund: Studentlitteratur AB.
- Bennich-Björkman, Li – Blomqvist, Paula s. 9-18 i Bennich-Björkman, Li – Blomqvist, Paula (red), 2008. *Mellan folkhem och Europa – svensk politik i brytningstid*. Malmö: Liber AB.
- Blomqvist, Paula s.235-258 i i Bennich-Björkman, Li – Blomqvist, Paula (red) 2008. *Mellan folkhem och Europa – svensk politik i brytningstid*. Malmö: Liber AB.
- Esping-Andersen, Gösta s. 219-246 i Misgeld, Klaus – Molin, Karl – Åmark, Klas (red), 1989. *Socialdemokratins samhälle. SAP och Sverige under 100 år*. Tiden.
- Esping-Andersen, Gösta s. 75-104 i Thullberg, Per – Östberg, Kjell (red), 1994. *Den svenska modellen*. Lund: Studentlitteratur.
- Foucault, Michel, 1980. *Sexualitetens Historia. 1. Viljan att veta*. Södertälje, Gidlunds.
- Foucault, Michel, 2008. ”*Samhället måste försvaras*”: *Collège de France 1975-1976*. Hägersten: Tankekraft Förlag.
- Foucault, Michel, 2009. *Security, territory, population : lectures at the Collège de France, 1977-78*. Basingstoke : Palgrave Macmillan.
- Foucault, Michel, 2010. *The Birth of Bipolitics: lectures at the Collège de France, 1978-79*. New York : Palgrave Macmillan.
- Gordon, Colin, s. 1-53 i Burchell, Graham – Gordon, Colin – Miller, Peter (red), 1991. *The Foucault Effect. Studies in Governmentality*. Hertfordshire: Harvester Wheatsheaf.
- Gustafsson, Agne, 2010a. *Per Albin Hansson*. <http://www.ne.se/lang/per-albin-hansson>
- Gustafsson, Agne, 2010b. *Gustav Möller*. <http://www.ne.se/lang/gustav-möller>
- Hansson, Per Albin, s.141-151 i Edberg, Rolf (red), 1948. *Demokratisk linje*. Victor Pettersons Stockholm: Bokindustriaktiebolag.
- Hansson, Per Albin, s. 151-162 i Edberg, Rolf (red), 1948. *Demokratisk linje*. Victor Pettersons Stockholm: Bokindustriaktiebolag.
- Hansson, Per Albin, s. 183-190 i Edberg, Rolf (red), 1948. *Demokratisk linje*. Victor Pettersons Stockholm: Bokindustriaktiebolag.

- Hewitt, Martin, 1983. "Bio-politics and Social Policy: Foucault's Account on Welfare", *Theory Culture Society* vol.2(1), s.67-83.
- Hirdman, Yvonne s. 180-193 i Thullberg, Per – Östberg, Kjell (red), 1994. *Den svenska modellen*. Lund: Studentlitteratur.
- Junestav, Malin, 2001. *Arbetslinjen i den svenska socialförsäkringsdebatten och lagstiftningen 1930-1955*. Uppsala: Universitetsstryckeriet.
- Kalm, Sara, 2008. *Governing Global Migration*. Lund: Department of Political Science.
- Lewin, Leif s. 20-37 i Bennich-Björkman, Li – Blomqvist, Paula (red), 2008. *Mellan folkhem och Europa – svensk politik i brytningstid*. Malmö: Liber AB.
- Misgeld, Klaus – Molin, Karl – Åmark, Klas (red), 1989. *Socialdemokratins samhälle. SAP och Sverige under 100 år*. Tiden.
- Möller, Gustav, 1936. *Kampen om arbetslösheten. Hur den fötts och hur den lyckats*. Stockholm: Tidens Förlag.
- Möller, Gustav, 1938. *Regeringens anti-krispolitik*. Stockholm: Tidens Förlag.
- Neumann, Iver B., 2007. *Mening Materialitet Makt. En introduktion till diskursanalys*. Lund: Studentlitteratur.
- Pinter, Harold, 1968. *The Caretaker*. London: Methuen & Co Ltd.
- Rose, Nikolas – Miller, Peter, 1992. "Political Power beyond the State: Problematics of Government", *The British Journal of Sociology*, Vol. 43, No. 2., s. 173-205.
- Skogh, Sven, 1963. *Arbetets marknad*. Uppsala: Almqvist & Wiksell.
- SOU 1944:15. *Socialvårdskommitténs betänkande VII: Utredning och förslag angående lag om allmän sjukförsäkring*.
- Stephen J. Collier, 2009. "Topologies of Power: Foucault's Analysis of Political Government beyond 'Governmentality'", *Theory Culture Society* vol.26 (6), s.78-108.
- Winther Jørgensen, Marianne – Phillips, Louise 2000. *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur.